

Світлана ДОЛЕСКО,

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

КОЗАЦЬКИЙ ПОЯС

Пояс – важливий елемент чоловічого вбрання різних історичних періодів. Є ознакою приналежності до певної верстви населення. Virізняється розмаїттям технік, матеріалів та осередків виготовлення.

Ключі слова: пояс, вбрання, народний одяг.

Dolesko S., National academy of leaders of culture and arts. Belt of cossack.
The belt is an important element of men's clothing of various historical periods. It is a sign of belonging to a certain groups of people. It is distinguished by a variety of techniques, materials and manufacturing centers.

Key words: belt, dress, folk clothes.

Пояс є важливим елементом комплексу чоловічого вбрання різних періодів та ознакою соціального статусу. Характерних же національних рис український одяг, в тому числі, й пояс, починає набирати в період розвитку феодално-кріпосницьких відносин. Поясу притаманні специфічні особливості матеріалу, крою, колориту, оздоблення та призначення, обумовлені приналежністю власника до певної соціальної верстви суспільства.

Саме пояс був одним із найдорожчих подарунків часів Богдана Хмельницького. «Отъ стороны Польской выставлено въ подарки нѣсколько поставокъ тонкихъ суконъ и нѣсколько десятковъ дорогихъ поясовъ и ковровъ, а казна для войска покрыта дорогими коврами» – згадується в «Истории Русовъ или Малой Россіи, Георгія Конискаго» [2, с. 96].

У XVIII ст. козацька старшина обирала вишукані пояси з шовку чи кашеміру з одностороннім орнаментом. Вони гаптувалися золотом та сріблом, виготовлялись закордоном, зокрема, в Китаї та Персії. Популярними були й так звані слуцькі пояси, що почали виготовлятися в середині XVIII ст. в м. Слуцьку (Білорусь), в мануфактурі зі створення золототканих виробів. Їх особливість – двосторонній рослинний малюнок [4, с. 64-65]. Такі пояси були настільки цінними для власників, що інколи пояс міг коштувати більше, ніж маєток [1, с. 112-113]. Аж до кінця XIX ст. в народному одязі Середнього Подніпров'я побутувала традиція використання тканих широких поясів з елементами східних мотивів, створених на манер слуцьких [4, с. 64-65].

Козаки носили широкі та дуже довгі ткани, візерункові пояси – шальові, однотонні, виткані з турецького або перського шовку-сирцю бордового, червоного, зеленого, синього, лілового кольорів. Їх краї (кінці) золотили або сріблили і до самих країв прив'язували шовкові шнурочки. «Коли козакові треба було оперезатися, він прив'яже пояс шнурочком до цвяха та й повертається, так весь пояс на себе й намотає. Потім шнурки зв'яже позад себе на спині або на боці, позолочені кінці залишає попереду на животі». Так описав момент оперізування Д. Яворницький у своїй «Історії запорізьких козаків» [1, с. 42-43].

Крім вказаних поясів, запоріжці носили шкіряні, а також виготовлені з волосу. Ці пояси були короткі, охоплювали стан один раз. Їх оздоблювали різними металевими накладками. Ззаду до них чіпляли китиці, а спереду – гачки, пряжки, ремені для кинджалів, шабель, люльок, кисетів [1, с. 42-43].

На території Слобожанщини значного поширення серед козацтва набули широкі пояси з шовку, переважно, перські. Серед кольорів переважали зелений та червоний. Популярними були й довгі цупкі каламайкові пояси з китицями [1, с. 132-133]. Саме пояси, як і головні убори, доповнювали комплекс козацького вбрання, робили його завершеним. А чоловіки-міщани середнього статку

підперезувались ремінцем, заможні – литими поясами, тканими золотом та сріблом [3, с. 58].

Український народний одяг XIX – початку XX ст. відзначається багатством форм, естетикою художнього оздоблення та призначення. Це стосується й поясів. Вони були приналежністю як чоловічого, так і жіночого одягу означуваного періоду.

У кінці XIX ст. найпоширенішими були вовняні пояси домашнього виробництва та профарбовування. На початку XX ст. на зміну їм приходять фабричні, що зберігають елементи старовинних форм. Так, наприклад, у Кролевці виготовлялися пояси з поперечними смужками яскравих кольорі, схожих на «каламайкові» пояси східного походження, «причемъ бахрома ихъ представлена на концахъ рядами вытканныхъ изображеній кисточекъ» [10].

Яскравою демонстрацією розмаїття козацьких поясів є виставка запорозького одягу з зібрання Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького. До складу її увійшли, зокрема, шовкові червоні пояси з затканими золотом кінцями та бахромою (інв.№ Т-2672, Е-1079, Т-2671, Е-3139, Е-2944); з золотистими смугами та квітами (Т-2673, К-280); пояси з рослинним орнаментом (І-1843, Е-2943); слуцькі пояси. (Е-3132, І-1838).

Як бачимо, пояс посідає важливе місце в музейному надбанні, оскільки є свідченням про способи виготовлення та декорування, побутування цього елемента вбрання.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Білан М. С., Стельмащук Г. Г. Український стрій. 2-е вид. Львів : ПП «Видавництво «Апріорі», 2011. С. 314.
2. Конинский Г. История Русовъ или Малой Росіи. Георгія Конискаго, архієпископа Білоруського. М. : Въ Университетской Типографіи, 1846. 257 с.

3. Матейко К. І. Одяг / К. І. Матейко // Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва / ред. кол. : П. М. Жолтовський, Ю. П. Лащук, О. О. Чарновський ; відповід. ред. Я. П. Запаско. Львів : Видавництво Львівського університету, 1969. Розд. 3. С. 51–58.

4. Николаева Тамара Алексеевна Украинская народная одежда. Среднее Поднепровье. Киев. : «Наукова думка», 1987. С. 248

5. Підосинова М.А. Виставка запорозького одягу з зібрання Дніпропетровського історичного музею // Січеславський альманах (збірник наукових праць з історії українського козацтва). Дніпропетровськ. 2009. №4. С. 24–32.